

Cesty k národnímu obrození: Běloruský a český model, (edd.) Alena Ivanova, Jan Tuček,

Praha 2006, Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, s. 416, ISBN 80-239-8444-6

Předkládaný sborník je v českém prostředí do značné míry unikátním případem mezinárodní akademické komunikace, a to jak po stránce kontextu jeho vzniku, tak z hlediska konstrukce výsledného obrazu problematiky, v němž se spojuje aktuální mezinárodně politický zájem o Bělorusko jako o zemi na pomezí „europeizované“ středovýchodní Evropy s historickým pohledem usilujícím o komparativní pojetí modernizačních procesů u tzv. nevládnoucích etnik Evropy. Obě roviny se v knize promítají specifickým způsobem a význam jejich vzájemné podmíněnosti nesmí být v tomto případě recenzenty opomenut.

Sborník je výstupem z konference pořádané Fakultou humanitních studií Univerzity Karlovy ve spolupráci s Ústavem slavistických a východoevropských studií Filozofické fakulty téže univerzity. Uskutečnění této akce bylo umožněno financemi z Programu transformační spolupráce Ministerstva zahraničních věcí České republiky, ze kterého bylo v posledních dvou letech financováno několik projektů směřujících k „podpoře demokracie ve smyslu podílu občanů na správě veřejných věcí“¹ právě v Bělorusku. Oficiální mezinárodně politický postoj České republiky se tak přímo promítá do organizace akademické diskuse v oboru dějin 19. století, která v české historické vědě stále často trpí (přes mnohé kontakty s německo-jazyčným prostředím) absencí mezinárodní či transnacionální kontextualizace. Tématika běloruského, resp. českého národního hnutí sem po všech stránkách zapadá, protože umožňuje nejen rozvinout debatu nad podobou národní identity současného Běloruska, ale také napomoci k etablování komparativního historického bádání o kořenech problémů současné střední a východní Evropy.

Většinu příspěvků s historickou tematikou dominuje analytický rámec komparativního přístupu k bádání o evropských národních hnutích vytvořený Miroslavem Hrochem, který jej nejnověji shrnul ve své práci *Das Europa der Nationen* z roku 2005.² Je zřejmé, že se tento pohled na formování moderních „malých“ národů

1 Srov. webové stránky Ministerstva zahraničních věcí (www.mzv.cz), Zahraniční vztahy, Transformační spolupráce.

2 MIROSLAV HROCH, *Das Europa der Nationen. Die moderne Nationsbildung im europäischen Vergleich*, Göttingen 2005.

etabloval nejen v německém a anglosaském historiografickém diskurzu, ale že je i hlavním referenčním rámcem východoevropských historiografií, jež se pokoušejí postihnout národovotný proces v jednotlivých zemích. Také pro většinu příspěvatelů recenzovaného sborníku je odkaz na Hrochovy práce důležitým východiskem jak pro analýzu běloruského národního hnutí, tak pro česko-běloruské srovnání a i pro širší komparaci napříč celou „Evropou národů“. Ve svém úvodním referátu M. Hroch předkládá svou interpretaci klasické teorie Karla Deutsche o roli sociální komunikace ve formování národních společností. Představuje tak základní korpus problémů (bez nároku na hlubší empirický rozbor), z nichž mnohé se staly leitmotivem dalších studií ve sborníku, a určily tak tematické okruhy, mezi kterými se většina příspěvků pohybuje. Jeho shrnutí deseti forem sociální komunikace a jejich aplikace na srovnání českého a běloruského modelu zahrnuje badatelské otázky po faktoru městského, resp. vesnického obyvatelstva (sociální skladbě), roli (různých) církví, míře byrokratizace, alfabetizace, organizace vojenské služby, rozvinutosti místních trhů, existenci periodik v domácím jazyce, přístupu k vyššímu vzdělání a participaci na veřejném životě. Hroch přitom upozorňuje, že srovnání obou národních hnutí by nemělo být vedeno synchronními řezy, nýbrž hledáním analogických situací v diachronní perspektivě, jako je to v případě přechodu z učenecké fáze (A) do fáze agitační (B) – v českém modelu počátek 19. století v běloruském přelom 19. a 20. století. Tímto časovým rozvržením zůstává Hroch v rozmezí „dlouhého“ 19. století zjevně s tím vědomím, že srovnání pozdějšího vývoje nutně posunuje problém na běloruské straně k soudobým dějinám, resp. do „živé“ minulosti, a v mnohých případech až k aktuální současnosti. Jak ukazují jednotlivé studie ve sborníku, přitažlivá však jsou srovnání jdoucí v obou směrech dále, a to především na poli jazykovědném a literárněvědném.

Hned druhá studie sborníku hledá odpověď na klíčovou otázku srovnání běloruského národního hnutí s jinými hnutími nevládnoucích etnik (Estonci, Lotyšci, Litevci a Moldavané), a to, proč na počátku 20. století běloruská národní mobilizace natolik zaostala i v porovnání se srovnatelnými okolními etniky. Autor Pavel Tereshkovich ukazuje, že dosavadní výklad se příliš soustředil na postavení běloruského území v rámci ruského impéria, jazykovou blízkost Bělorusů a Rusů, resp. Poláků, a na rozdílnou roli duchovenstva. Oproti tomu dokládá, že rozdíly je možné výrazněji vysledovat především v sociální skladbě jednotlivých etnik. Na základě prvního všeobecného sčítání lidu Ruského impéria z roku 1897 se snaží kvantifikovat některé indikátory, které mají být pro srovnání výchozí situace určující (podíl osob s vyšším vzděláním, právníků, lékařů, učitelů, míra gramotnosti a podíl městského obyvatelstva apod.) Konstatuje, že připravenost národních (proto)elit byla ve všech zmíněných společnostech podobná, že se však zásadně lišila připravenost celé společnosti, tzn. míra modernizačních procesů (analfabetizace, urbanizace), která ve spojení s konfesijními tradicemi neumožnila běloruskému

(a moldavskému) hnutí dosáhnout takového mobilizačního tempa jako v případě ostatních etnik (estonského, lotyšského, litevského).

Studie Miloše Řezníka, zabývající se srovnáním běloruského a českého modelu, se soustřeďuje na národně agitační argument historické státnosti – v případě běloruském se jedná o Velkoknížectví litevské. Důležitým závěrem je, že relevance tohoto faktoru závisí především na podmínkách (re)interpretace existujících tradic. V běloruském případě byla tato situace obzvláště komplikovaná, neboť státní tradice Velkoknížectví litevského byla nejen nárokována dalšími národními hnutími, ale byla i problematická z hlediska pojmenování nově vznikajícího národního společenství. Z pohledu tradičního označení „historických“ a „nehistorických“ národů tak stojí běloruský případ na pomezí, protože na jedné straně se státně historická argumentace dostala do agitační fáze, na straně druhé její komplikovaná provázanost se sousedními národními hnutími a její problematická (ne)návaznost na soudobou historickou paměť a kulturu nevyústila v přiznání kontinuity státnosti.

Sociolog Ryszard Radzik, který je znám svými pracemi o národních hnutích ve středověčném Evropě, zakládá své srovnání českého a běloruského modelu na široce pojatém spektru faktorů, jejichž specifčnost je navíc dokládána na mnoha příkladech z běloruského, českého, polského, ale i francouzského a britského kontextu. Na jedné straně jej to vede k někdy příliš rychlým a nezdůvodněným generalizacím, na straně druhé tím ale upozorňuje na mnohé zajímavé a inspirativní souvislosti, které jsou v domácím českém historickém kontextu často přehlíženy. K prvním může patřit konstatování, že „národní ideologie zvítězila v boji s ideologií třídní, jak se to jednoznačně projevilo za první světové války“ (s. 75), příkladem druhého typu závěru je srovnání českého modelu s národním hnutím provenzálským, které bylo demobilizováno unifikací po Francouzské revoluci, zatímco „Čechy byly konzervativní“ (s. 79), a tudíž zde neexistovala na německé straně dostatečně přitažlivá alternativa řešení sociálně-politických rozporů. Zajímavým zjištěním pak také je, že se obě národní hnutí – české i běloruské – odvolávala na „lid“ a jeho kulturu, což však v obou případech vedlo k jiným důsledkům: v českém modelu s postupnou industrializací a urbanizací k národně definovaným sociálně mobilním strategiím českého obyvatelstva přicházejícího do měst, v běloruském modelu docházelo k sociálnímu vzestupu spíše podle kritérií náboženské příslušnosti, a tak se pro nové etabloující se elity „plebejská“ běloruská kultura nestala reálnou alternativou. Tě se mělo dostat svérázné podoby až v době budování sovětského systému.

Jestliže chtěli mít autoři koncepce sborníku, resp. konference, zastoupen i český model prostřednictvím problémových studií, nesetkali se s úspěchem. Dva referáty věnované výhradně českým dějinám výrazně vybočují z tématu a nelze se ubránit dojmu, že kdyby nebyly ve sborníku publikovány, nebude to pro jeho tematickou

konceptu ani celkový přínos žádnou ztrátou. Teoreticky slabě zakotvená studie³ Jana Rychlíka o „českých národních mytologiích“ se zakládá na empiricky nedoloženém souboru „českých mýtů“, které jsou jako „objektivně nesprávné“ vyvráceny „nespornými“ historickými fakty, což „pro člověka majícího alespoň průměrné historické vzdělání nemůže být problém odhalit téměř okamžitě“ (s. 34). Odhlédneme-li od smysluplnosti takovéto „demytizace“, která Rychlíka dovádí k lapidárnímu zjištění, že „historik musí přesně rozlišovat, co je mýtus a jaká je historická skutečnost“ (s. 40), není jasné, jakou roli konstrukce národního příběhu ve formování moderní národní identity (kromě toho, že nezbytnou) hrála a jaký potenciál by český případ nabízel pro komparaci s jinými národními hnutími. Druhý příspěvek z české strany se již tématice sborníku zcela vymyká, neboť se jedná o pokus Milana Hlavačky navrhnout osnovu učebnicového výkladu předbřeznového období českých dějin. Díky jeho stručnosti je snad jen možné podotknout, že čtenáře může překvapit, že kompozice „zahrnující historicko-antropologické přístupy“ je téměř výhradně vystavěna na klasických sociálně historických strukturálních procesech jako industrializace, vznik občanské společnosti, nacionalismus a konstitucionalismus (s. 100).

„Empirická“ hodnota příspěvků běloruských historiků pro komparaci české a běloruského modelu je naproti tomu výrazně vyšší. Alexandr Smolianchuk ve svém příspěvku analyzuje deficitu běloruského formování národa vůči českému na počátku 20. století, kdy se běloruská „agitační“ elita pokoušela o zformulování národního programu – „běloruské národní ideje“ – odpovídající soudobým sociálně relevantním rozporům. Dokládá, že jednotlivé varianty – socialistická, křesťanskodemokratická a konzervativní – nebyly nakonec úspěšné kvůli nedostatku „efektivního mechanismu translace“, tzn. izolovanosti běloruské inteligence od většiny obyvatelstva. Sergej Tokt si naproti tomu klade otázku, zda mohlo být běloruské národní hnutí již v 19. století úspěšnější. Na základě rozboru sociálního původu běloruských národních elit dochází ke „spíše negativní“ odpovědi;⁴ až do první světové války byla sociální základna národní agitace minimální a až během války se běloruské národní hnutí dostalo do nové fáze. Henadz Sahanovich z Evropské humanitní univerzity, která se po zákazu Lukašenkovým aparátem přesunula do exilu v litevském Vilniusu, podává obraz dvou soupeřících výkladů běloruské

3 Postup, při kterém autor na základě zjištění, že neexistuje „jednotně a všeobecně uznávaná“ definice pojmu mýtus, vymyslí vlastní definici, aniž by odkázal na jakékoli alternativní pojetí, je mírně řečeno arbitrární, ukazuje však na obecnější problém deficitu konceptuálního myšlení v české historiografii.

4 Zde je třeba upozornit na často velmi nekvalitní překlady obsažené v českých shrnutích příspěvků. Toktova odpověď na zmíněnou badatelskou otázku vyznívá v české anotaci právě opačně, než jak je uvedena v ruském originále.

národní ideje ve druhé polovině 19. století – „litvinství“ či „krajovosti“ orientované na Polsko a „západorusismus“ vycházející z ruské imperiálního nároku „odvěké ruské nadvlády“. Navíc však ukazuje, jak současný prezidentský režim znovu razí „západoruský“ výklad běloruské minulosti (mimo jiné pomocí státem nařízených vysokoškolských učebnic), a dále tak komplikuje složitý propletenec běloruské národní paměti, který autor studie bezděčně ilustruje na výsledcích nezávislého průzkumu veřejného mínění v Minsku z roku 2004, kdy třetina respondentů považovala za první běloruský stát Velkoknížectví litevské, jedna šestina Běloruskou sovětskou republiku a stejný počet současnou Běloruskou republiku. Autor úvahy *Vliv procesů modernizace na rozvoj běloruského národního hnutí* Andrej Kishtymov se zase věnuje tématu hospodářského potenciálu běloruských území na přelomu 19. a 20. století, s jasným odkazem na dnešní situaci. V poněkud překvapivě apologetice hospodářské samostatnosti Běloruska, kterou si představitelé národního hnutí nedostatečně uvědomovali a podceňovali, již naplno zaznívá problém současného Běloruska závislého téměř výhradně na obchodu s Ruskou federací a hledajícího (alespoň v nezávislých kruzích) svou budoucí mezinárodní orientaci.

K historickým studiím, které sice přinášejí zajímavé pohledy na problémy středovýchodní Evropy, ve skutečnosti se však dotýkají procesů formování běloruského národa jen částečně, patří text Luboše Švece o rusifikaci na území Velkoknížectví litevského, Olega Latyszonka o dějinách historiografie běloruského území od středověku po počátek moderního učeneckého zájmu a pokus Miroslava Kouby o srovnání běloruského, makedonského a moravského „obrození“.⁵

V závěru první části sborníku zaujme studie švýcarského bohemisty Markuse Gigera, která sice z konceptu sborníku do jisté míry vybočuje, přináší však zřetelně promyšlený a metodologicky i empiricky dobře podložený pohled na pozici současné běloruštiny, a patří tak k tomu nejlepšímu, co bylo ve sborníku publikováno. Autor přesvědčivě ukazuje komplikovanou situaci běloruského jazyka z hlediska jeho užívání v různých komunikačních rituálech. V současném Bělorusku se bělorusky vyjadřovaný obsah pojí pouze s určitým významovým kontextem, svázaným na jedné straně se státní a národní symbolikou a na straně druhé se symbolikou „zavedenosti“, místní tradice apod. Naproti tomu ze současné každodenní aktivní komunikace se bělorušтина téměř úplně vytrácí a i venkovské oblasti dříve chápané jako „původní“ běloruské se postupně jazykově rusifikují. Giger nachází pro tuto situaci paralelu v případě irském. Irština má totiž podobně vysoký symbolický sta-

5 Koubův text vykazuje značnou nevyváženost jak v teoretickém, tak v metodologickém smyslu, stejně jako v práci s empirií (zvláště v moravském případě), a vyžadoval by si samostatnou rozsáhlejší kritickou recenzi. Z prostorových důvodů ho zde proto ponechám bez dalšího komentáře.

tus; je například uvedena v irské ústavě výslovně jako první oficiální jazyk. V běžné komunikaci však podobně jako běloruština neustále ustupuje dominantnímu jazyku – angličtině. V závěru si Giger klade otázku, která jej (poněkud překvapivě) obrací k jednomu z problémů, nastolených v úvodu M. Hrochem. Můžeme mluvit v běloruském případě o diglosii, či se jedná o jinou variantu vztahu dvou jazyků užívaných na jednom území (v jedné kultuře)? Hroch konstatoval pro běloruské národní hnutí počátku 20. století tendenci od diglosie k bilingvistu; M. Giger ukazuje, že vývoj dnes není ani zdaleka ukončen a že původní jazykový program národního hnutí zcela jistě ztroskotal. Zde se opět nabízejí velmi aktuální otázky, které si musí dnešní přívrženci běloruštiny klást a které se dotýkají i diskusí o budoucím směřování běloruské kultury.

Druhá část sborníku, pojmenovaná poněkud matoucím názvem *Materiály*, přináší sedm textů disparátních jak obsahem, tak kvalitou zpracování, která však ve většině případů zůstává daleko za standardem nastaveným v první části. Jejich vylčení do samostatného celku zůstává neobjasněné a dá se jen matně usuzovat, co k tomu editory vedlo.

Jediným českým příspěvkem v této části je text Michala Plavce *Opatrné přešlapování: první kontakty československé a běloruské vlády 1918–1925*, který má slovy autora představovat stručný výťah z výstupů výzkumného úkolu ministerstva zahraničí „Běloruský exil v demokratickém Československu a České republice“, dokončený v prosinci 2005 Danou Kolenovskou, Iliou Hlybouskim, Lubošem Veselým a autorem příspěvku. Na první pohled se jedná o text sestavený narychlo z většího celku pro potřeby sborníku s minimálním ohledem na srozumitelnost, kompaktnost textu a jeho sdělnost. Autor ve snaze obsáhnout co nejvíce z původního textu skáče z jednoho tématu na druhé, chrlí jednotlivé události, jejich kauzalitu a kontext, a to vše prokládá vzhledem k rozsahu textu sáhodlouhými citacemi z archivních pramenů. Z této rychlosti za ním pak zůstávají „relikty“ původního textu, například odkaz: „To je již ale otázka, kterou se budeme zabývat až v následující kapitole“ (s. 367). Výsledkem je pak daleko spíše „opatrné přešlapování“ na povrchu samo o sobě zajímavého a dosud kvalitně nezpracovaného tématu ve snaze neprobořit se nikam do jeho hlubin. Jednotlivé teze, které je možné rozšířovat, není možné bez kontextu původní celku hodnotit, zbývá tedy pouze odkázat na originál výstupů výzkumného záměru, pokud jsou někde veřejně k dispozici.

Tematicky kompaktní jádro *Materiálů* tvoří profily tří představitelů běloruské inteligence spojovaných s kulturně společenským a literárním formováním běloruského národního uvědomění. Ve všech třech případech byl určujícím prvkem životní příběh nebo tvůrčí směřování těchto osobností meziválečné demokratické Československo. Osud básničky Larysy Henijušinové, který by mohl sloužit za modelový příklad životní zkušenosti intelektuála v mlýnském kole dějin 20. století,

zachycuje představitel Běloruského svazu spisovatelů Michas Skobla. Emocionálně vypjatý, pro českého čtenáře až přepjatý styl plný patetických klišé a dramatických tónů možná zbytečně přebíjí tragiku holých faktů životního běhu básnířky: všestranná diskriminace běloruské menšiny v západoběloruských oblastech připojených po první světové válce k Polsku, nucená emigrace do svobodného Československa; zaslepená víra běloruské inteligence, že hitlerovské Německo může vrátit jejich zemi nezávislost, v roce 1945 odvléčení sovětskými tajnými službami do Svazu a odsouzení na 25 let odnětí svobody (ačkoli básnířka nikdy neměla sovětské občanství a podle práva tudíž stála mimo sovětskou jurisdikci), propuštění v roce 1956 a doživotní marná snaha o rehabilitaci. Příspěvek se rovněž soustředí na motivické aspekty literárního odkazu Henijuškinové, zejména na motivy běloruských národních symbolů zastupujících běloruskou nezávislost a státnost.

Dva příspěvky (*Češi – národ ušlechtilý, národ s historickým vědomím...* Jazepa Januškeviče z Běloruského vědecko-výzkumného ústavu dokumentace a archivnictví a *Idea nezávislosti Běloruska v pracích Tomáše Hryba* z pera profesora Opolské univerzity Nikolaje Iwanowa) mohou být chápány jako jakýsi pandán jeden druhého. Literát a publicista Václav Lastouský (o němž je prvně zmíněný text) i Tomáš Hryb zaujímali ústřední místo v procesu formování běloruského národního hnutí. Prvně jmenovaný se stal v letech 1919-1923 předsedou vlády Běloruské národní republiky sídlící v Kaunasu, druhý zůstal nezávislým levicovým ideologem běloruské národní myšlenky. Byli přáteli a jejich osudy od 20. let 20. století pak ztělesňují dva odlišné přístupy běloruské inteligence k soudobému dění. Zatímco Lastouskij jako většina běloruské emigrace podlehl klamnému přesvědčení, že bolševická vláda ustavením Běloruské sovětské socialistické republiky usiluje o její bělorusizaci, podpořil rozpuštění vlády Běloruské národní republiky (pro tento přístup se v historiografii ustálil termín „směnověchovství“) a odjel zpět do vlasti, kde byl v roce 1938 popraven; Hryb si naopak vybral doživotní emigraci v pražském Radotíně, kde i zemřel (shodou okolností také v roce 1938). Oba byli zapomenuti a teprve v dnešní době je snaha jejich přínos pro běloruské národní hnutí rehabilitovat. O to se ostatně snaží i oba zmíněné příspěvky.

Jazep Januškevič pedanticky dokládá veškeré dostupné, někdy bizarní prameny, v nichž se Lastouskij zmínil o Čechách a Česích (v souladu s poněkud zavádějícím podtitulem článku *Václav Lastouskij a obrození českého národa*), aby tak dokázal motto svého příspěvku, tedy příkladnost národního vědomí českého národa. To, že zvolená metoda nevede k žádnému přesvědčivému výsledku, mimovolně přiznává i sám autor, který v poslední větě konstatuje, že vztahy V. Lastouského k českému národu naléhavě čekají na svého badatele (s. 358). Jako by tím stvrzoval, že sám danou příležitost plně nevyužil.

O něco lépe se Nikolaji Iwanowovi podařilo vymezit osobnost T. Hryba, jeho politické názory a místo v běloruském národním hnutí, stejně jako osobitost a in-

dividuálnost jeho ideje běloruské nezávislosti mimo rámec komunistické ideologie a bolševického státního zřízení.

Tématem dalších dvou příspěvků je srovnání běloruského národního hnutí s českým modelem (Eugeniusz Mironowicz – *Podmínky vývoje běloruského a českého národního hnutí na počátku 20. století*), resp. se slovenskou zkušeností (Jaroslav Šimov – *Bělorusko a Slovensko: Formování národů ve stínu mocných sousedů*). Druhý uvedený příspěvek se metodou komparativní historické analýzy snaží postihnout paralely a odlišnosti národní emancipace dvou slovanských národů, které se formovaly za podmínek státně politické, hospodářské a kulturní dominance sousedních národů (Uherského království a Československé republiky v případě Slovenska, Ruska, resp. SSSR, a Polska v případě Bělorusů).

V části *Studie* pak následně překvapí příspěvek Eugeniusze Mironowicze, který srovnává značně odlišnou výchozí situaci českého a běloruského národního hnutí před první světovou válkou. V běloruském případě opakuje celou řadu problémů podrobně analyzovaných v první části sborníku, v českém pak mnohé zjednodušeně tradované teze. Výsledná komparace potom nepřináší více než opětné „zjištění“, že pozice obou národních hnutí byla v této době radikálně odlišná, čímž autor naplňuje přesně varování z úvodu M. Hrocha, že synchronní srovnání v tomto případě rozhodně není na místě.

Sborník uzavírá podrobný rozbor fenoménu běloruského nacionálního komunismu profesora Běloruské státní ekonomické univerzity v Minsku Zachara Šibenka, který analyzuje jednotlivé fáze této ideologie a její vliv na utváření současné podoby běloruského národa jako národa proruského a kolaborantského, která přetrvává dodnes a je závažnou překážkou na cestě integrace do evropského společenství.

Přes veškeré výhrady k jednotlivým příspěvkům sborníku a i k jeho obsahové nekonzistenci je jeho vydání důležité především ve dvou směrech. Předně tato akce umožnila srovnání dvou národních hnutí klasicky kontrastního typu, a zvýraznila tak několik témat problematiky nevládnoucích etnických skupin střední a východní Evropy. Vedle otázky po významu státní tradice a jejích možných interpretací to je problém vztahu současně užívaných jazyků na jednom „národotvorném“ území a mnohovrstevnatosti komunikačních polí, které národotvorné procesy ovlivňovaly. Za druhé však vydaný sborník ukazuje, jakým způsobem je možné propojit zdánlivě odtažitá témata dějin 19. století se zcela aktuální situací v „poslední evropské diktatuře“, kde se celá řada otázek – od jazykové po hospodářskou situaci – stává předmět otevřených (i uzavřených) diskusí. Odborné akce tohoto typu mohou přispět k hlubšímu promyšlení současných problémů a přinést na jedné straně potřebnou reflexi historické vědě, na straně druhé kultivovat veřejnou debatu nad problémy dneška, zvláště v případech, kdy je taková debata oficiálním režimem omezoována a deformována.

Závěrem si nemůžeme odpustit kritické výtky směrem k editorům svazku. Je jistě pochopitelné, že v krátkém čase od konference nebylo možné se zcela vyvarovat všech chyb a omylů, editorská práce však v tomto případě zcela selhala. Nejde jen o zmiňované nepřesné a zavádějící překlady (z ruštiny a naopak), ale zároveň o množství faktických, stylistických, terminologických i formálních chyb, jež by pečlivější práci editorů neměly ujít. Naprosto matoucí je pak i nijak nezdůvodněná struktura sborníku a pouze český obsah, který však často odkazuje i k textům v ruském jazyce.

Karel Šima, Kateřina Sýkorová